

Rapport

Internationalisering in het primair en voortgezet onderwijs: inzichten en aanbevelingen uit het onderwijsveld

Colofon

In april 2012 organiseerde de PO-Raad, Risbo, Stichting Cosmicus, VBS en de VO-raad voor het eerst de Onderwijsconferentie NL2025. Na drie succesvolle edities als Onderwijsconferentie NL2025, is de naam en de vorm van de conferentie veranderd en staat bij iedere editie een ander thema centraal.

Tijdens de eerste vernieuwde editie stond internationalisering in het primair en voortgezet onderwijs centraal en werd er dieper op dit thema ingegaan met als doel: kennisdeling, verbinden en trendwatching.

De Onderwijsconferentie Internationalisering po/vo werd georganiseerd door EP-Nuffic, Stichting Cosmicus, VBS, VO-raad en Risbo.

Uitgave van Stichting Cosmicus, Den Haag, 2015

Onderwijsconferentie Internationalisering po/vo

's Gravenzandelaan 262

2512 JT Den Haag

email: info@onderwijsconferentie.org

website: www.onderwijsconferentie.org

© Stichting Cosmicus, Den Haag.

Alle rechten voorbehouden. All rights reserved.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Trends	4
2.1 <i>Definitie onderwijskwaliteit</i>	4
2.2 <i>Van goed naar excellent</i>	5
2.3 <i>21e eeuwse vaardigheden</i>	5
2.4 <i>Globalisering</i>	6
3. Internationalisering	6
4. Vormen van internationalisering	8
5. Taal	9
5.1 <i>Belang van vroeg vreemde taalonderwijs op het primair onderwijs</i>	9
5.2 <i>Moedertaal</i>	9
5.3 <i>Eerst goed Nederlands?</i>	9
5.4 <i>Engels</i>	10
6. Wereldburgerschap	10
7. Implementatie	11
7.1 <i>Top-down & bottom-up</i>	11
7.2 <i>Klein beginnen</i>	11
7.3 <i>Doorlopende leerlijn</i>	12
7.4 <i>Van elkaar leren</i>	12
7.5 <i>Ouders</i>	12
7.6 <i>Ouderbijdrage</i>	12
8. Leerkrachten	12
8.1 <i>Motivatie</i>	13
8.2 <i>Scholing</i>	13
8.3 <i>Werkdruk</i>	13
8.4 <i>Attitude</i>	13
8.5 <i>Lerarenopleiding</i>	13
9. Conclusie	14
10. Aanbevelingen	15
11. Achtergrond	16
11.1 <i>Organisaties</i>	16
11.2 <i>Deskundigen</i>	16

1. Inleiding

“Als je kijkt naar de orkaan Katrina in New Orleans, daar moesten Nederlandse bedrijven naartoe om dat weer op te bouwen. Ik vind het dus een beetje raar dat internationalisering niet meer leeft bij ons in Nederland. Juist ook omdat Nederlanders er bekend om staan dat ze dat heel goed doen” - Patrick Mettendaf (leerkracht Engels).

Het doel van onderwijs is om leerlingen zo goed mogelijk voor te bereiden op de toekomst. Maar dat is geen eenvoudige opgave. Zo ziet de samenleving waarin we nu leven er heel anders uit dan die van een generatie geleden, en zal de wereld waarin onze kinderen zullen leven er ook weer heel anders uitzien. Deze veranderingen stellen het onderwijs continu voor nieuwe uitdagingen. Een manier om hiermee om te gaan is door meer aandacht te besteden aan internationalisering in het onderwijs.

Op 9 februari 2015 is de Onderwijsconferentie Internationalisering po/vo georganiseerd om nader in te gaan op dit thema. De volgende vragen stonden daarbij centraal: *Wat is internationalisering in het onderwijs? Wat levert internationalisering in het onderwijs voor leerlingen op? Hoe kunnen scholen internationalisering vormgeven? Kan internationalisering in het onderwijs leerlingen beter voorbereiden op de toekomst?*

Dit rapport is samengesteld dankzij de bijdrages die de verschillende organisaties en deskundigen tijdens de conferentie hebben geleverd (het volledige overzicht van organisaties en deskundigen vindt u achterin dit rapport). Aan de conferentie hebben zowel mensen uit de praktijk zoals leerkrachten, leerlingen, ouders en schooldirecteuren deelgenomen als mensen die iets verder van de klas afstaan zoals bestuurders, adviseurs, politici en onderzoekers.

De inzichten die tijdens de conferentie naar voren zijn gekomen zijn in dit rapport gebundeld. Dit heeft onder meer geleid tot een lijst met aanbevelingen voor leraren, directeuren, bestuurders en politici. Wij hopen dat dit rapport waardevolle input zal bieden voor een ieder die zich met internationalisering in het onderwijs bezighoudt of dat van plan is om te doen.

2. Trends

Alvorens nader in te gaan op het thema internationalisering in het onderwijs zal eerst een globale schets worden gegeven van een aantal geconstateerde trends in het onderwijs. Het doel is om internationalisering een plek te geven binnen het brede spectrum van onderwijs.

2.1 Definitie onderwijskwaliteit

De discussie over onderwijs start meestal met de vraag: Wat is goed onderwijs en hoe definieer je onderwijskwaliteit? Het antwoord op die vraag is lang niet altijd eenduidig en kan per land, school, leraar, ouder en leerling verschillen. Wat voor de een onmisbaar is kan door de ander als detail worden gezien. Bovendien verschuift de definitie van goed onderwijs met de tijd.

Echter kan er gesteld worden dat op dit moment de definitie van onderwijskwaliteit bijna overal ter wereld is gelijkgesteld aan goede prestaties voor vakken zoals taal, wiskunde en science. Deze worden beschouwd als dé vakken die nodig zijn om op economisch en technologisch vlak met de internationale top te kunnen concurreren. Om te vergelijken hoe leerlingen voor deze vakken presteren wordt steeds vaker gebruik gemaakt van internationaal vergelijkende onderzoeken zoals PISA, TIMSS en PIRLS.

Deze onderzoeken leveren politici, beleidsmakers en bestuurders nuttige informatie op over de effectiviteit van onderwijsbeleid en bieden inzicht in waarom sommige landen beter presteren dan andere landen. Ze kunnen gebruikt worden om te voorkomen dat eerder gemaakte fouten opnieuw worden begaan en/of om te leren van reeds bestaande goede praktijken. Uiteraard rekening houdend met contextuele factoren.

Onderwijsministers, of dat nou die van Nederland, Canada, Zuid-Afrika of China is, zien hun land graag stijgen op internationaal vergelijkende ranglijsten. Echter, een gevaar van dergelijke onderzoeken en de ranglijsten die daaruit voortvloeien, is dat onderwijs politici zich daar te veel op kunnen gaan focussen en dat de ranglijsten een doel op zichzelf kunnen gaan vormen. Daarom moet niet worden vergeten dat dergelijke onderzoeken niet de kwaliteit van het onderwijssysteem meten, maar meten hoe leerlingen op bepaalde vakken zoals lezen, wiskunde en natuurwetenschappen presteren en dat andere vakken zoals geschiedenis, aardrijkskunde en maatschappijleer er niet in terugkomen. Ook meten deze toetsen vaak niet of leerlingen beschikken over andere belangrijke vaardigheden, zoals creativiteit, probleemoplossend vermogen, omgaan met conflicten en het respecteren van de rechten van anderen mensen.

2.2 Van goed naar excellent

De kwaliteit van het Nederlands onderwijs is in vergelijking met andere landen naar behoren. Nederland presteert al 30 jaar op ongeveer hetzelfde hoge niveau, maar blijft achter bij zijn ambities om tot de beste vijf van de wereld te behoren. Ondanks investeringen heeft het niet de stap gemaakt van goed naar excellent. Volgens onderzoeksbureau McKinsey (2010) wordt de groei naar 'great' of 'excellent' belemmert door de hoge mate van autonomie van het Nederlands onderwijs. Een voorbeeld daarvan zijn de enorme debatten die gevoerd kunnen worden over vernieuwingen in het onderwijs, zoals dat bij de rekentoets het geval was.

Een andere reden waarom Nederland niet tot de top van de onderwijslanden behoort, is omdat het niet alle leerlingen weet uit te dagen. De 25% zwakste leerlingen van Nederland scoren in vergelijking met de 25% zwakste leerlingen in het buitenland uitstekend, maar als het gaat om de 25% sterkste leerlingen dan valt daar nog wel een aantal slagen te maken. Eén van de uitdagingen van het Nederlands onderwijs is daarom de beste leerlingen nog beter te maken.

2.3 21e eeuwse vaardigheden

Het is zeer onwaarschijnlijk dat Nederland – of enig ander westers land – de strijd om de ranglijsten van de Aziaten zal winnen. De drive en motivatie die zij tonen om vooruit te komen is van een andere orde dan wij kennen. Bovendien is het de vraag of we dat zouden moeten willen en of dat überhaupt wel nodig is.

We zien namelijk dat de wereld op economisch, sociaal en technologisch vlak aan het veranderen is. Om in de 21^e eeuw goed te kunnen functioneren zijn taal en rekenen niet meer afdoende. Andere competenties winnen aan terrein. De vraag is dus welke kennis en vaardigheden de kinderen nog meer nodig hebben om goed voorbereid de toekomst in te gaan. In de 21^e eeuw zal meer beroep worden gedaan op vaardigheden als:

- Communicatie
- Samenwerken
- ICT-geletterdheid
- Creativiteit
- Kritisch denken
- Probleemoplossingsvaardigheden
- Sociale en culturele vaardigheden

2.4 Globalisering

Globalisering is geen keuze meer, maar een realiteit. Grenzen vervagen en er vindt steeds meer interactie plaats tussen mensen met uiteenlopende origine en ideologie. Steeds vaker en intensiever komen mensen met verschillende achtergronden met elkaar in contact. In de toekomst zullen leerlingen in een veel internationalere omgeving terechtkomen dan nu. Een uitdaging die daarmee nauw samenhangt, is ervoor te zorgen dat iedereen weet te profiteren van internationalisering.

Tot hier hebben we een kort overzicht gegeven van een aantal ontwikkelingen in het onderwijsveld waarmee rekening gehouden moet worden wanneer het over internationalisering in het onderwijs gaat. We kunnen concluderen dat gezien de snel veranderende wereldsamenleving het steeds belangrijker wordt om leerlingen hierop voor te bereiden. Dit vergt een brede kijk op onderwijs waarin internationalisering niet kan ontbreken.

3. Internationalisering

Internationalisering is één van de antwoorden op de uitdagingen waar het onderwijs nu en in de toekomst voor zal staan. Kwalitatief goed onderwijs kan bijna niet meer zonder internationalisering. Zo gaf ook de Onderwijsraad een aantal jaren geleden in een advies aan dat internationalisering een inherent onderdeel is van kwalitatief goed onderwijs. Internationalisering zou eigenlijk geen vraag meer moeten zijn maar een gegeven.

Internationalisering kan in alle lagen van het onderwijs voorkomen, van primair tot hoger onderwijs. Enkele voorbeelden daarvan zijn de basisscholen die vanaf 2014/2015 vier uur per week in het Engels les mogen geven aan de kleuters van groep 1, vwo-leerlingen die vanaf 2015 eind-examen in Chinees kunnen doen en de Maastricht University waar inschrijvingsformulieren alleen nog in het Engels verkrijgbaar zijn.

De hierboven genoemde voorbeelden zijn maar een kleine greep van initiatieven die als doel hebben de startpositie van Nederlandse leerlingen op de toekomstige arbeidsmarkt te verbeteren. Dat is ook heel erg nodig, want we zien dat een groot deel van de bedrijvigheid een internationale context heeft. Het is belangrijk om leerlingen daar bewust van te maken; 70% van al onze inkomsten komt uit het buitenland. In bijna alles wat leerlingen later zullen doen, hebben ze het buitenland nodig. Daarvan moeten ze zich bewust zijn. Dit bewustwordingsproces is nu al in volle gang. Zo beseffen leerlingen heel goed dat Engels de lingua franca van deze tijd is en dat het ze toegang verschaft tot een hele grote wereld. Dit kan leerlingen ontzettend enthousiast en gemotiveerd maken om Engels te leren.

Internationalisering is echter meer dan meertaligheid, een lijst van internationale competenties, lessen in het Engels geven, buitenlandervaring opdoen of weten hoe je met buitenlanders om moet gaan. Internationalisering gaat ook over betrokken zijn bij wat er in de wereld buiten Nederland gebeurt. Dat je je in het huidige tijdperk waarbij het individu en zijn behoeften centraal staat ook ontfenmt over het lot van de mensheid. Die betrokkenheid kan gaan mensenrechten, vrede en conflict, democratie, rechtvaardigheid, culturele diversiteit en/of empathie gaan. Daarom is het nodig dat scholen ook hier bijilstaan. Hiertoe kunnen bijvoorbeeld uitwisselingen, dialoogactiviteiten en onderlinge contactmomenten georganiseerd worden. Het levert leerlingen mooie ervaringen op en ze leren er heel veel van. In de praktijk zien we dat leerlingen op straat makkelijker mensen aan durven te spreken en dat ze sneller met anderen het gesprek durven aan te gaan. Leerlingen realiseren zich wanneer ze andere mensen beter leren kennen dat ze in feite niet veel van elkaar verschillen.

Kortom, internationalisering kan een bijdrage leveren om leerlingen zowel op cognitief niveau voor te bereiden op de arbeidsmarkt als op sociaal-emotioneel en sociaal-maatschappelijk niveau voor de pluriforme samenleving. Hoewel internationalisering momenteel vooral wordt aangegrepen door leerlingen die een extra uitdaging kunnen gebruiken is het zaak om dit in de volle breedte te stimuleren.

Kosten en baten internationalisering in het po en vo

In 2013 heeft het internationale onderzoeks- en beleidsadviesbureau Ecorys onderzoek gedaan naar de deelname aan internationaliseringsactiviteiten op het po en vo in Nederland. In het onderzoek is gekeken naar mobiliteit en talenonderwijs in de periode 2007-2011. Hieronder is een korte samenvatting van de kosten en baten van internationalisering wat betreft mobiliteit en talenonderwijs.

Kosten

Uit het onderzoek blijkt dat het ministerie van onderwijs maar ook de scholen zelf investeren in internationalisering. Ook van de ouders wordt vaak een bijdrage gevraagd in de zin van een ouderbijdrage. In 2010 ging het om bijna 27 miljoen verdeeld over OCW, ouders en scholen. Als je de bijdrage van de ouders op dat totaal neemt, wordt internationalisering (d.w.z. mobiliteit en extra talenonderwijs) voor 40% procent bekostigd door ouders. De directe bijdrage van het Ministerie via de subsidies is zo'n 28%. De overige bijdrage komt voor het grootste deel op rekening van de scholen. Dat is vaak een directe financiële bijdrage, maar ook heel vaak in termen van uren van leraren.

Opbrengsten

Op basis van eerder onderzoek en interviews met een uitgebreide focusgroep bestaande uit mensen vanuit het onderwijsveld is een inschatting gemaakt over de vraag “Welke type baten mag je verwachten van internationalisering?” Daaruit kwam het volgende naar voren:

- *Leerlingen.* Internationalisering vergroot de internationale oriëntatie van leerlingen (sociale vaardigheden, buitenlandse contacten) en begrip en kennis van talen en culturen. Daardoor zijn leerlingen beter toegerust op de arbeidsmarkt.
- *Leraren.* Internationalisering vergroot het perspectief van leraren op de arbeidsmarkt. Het heeft meestal een positief effect op de motivatie van leerkrachten, het bevordert de werkbeleving (meer variatie), het biedt toegang tot een internationaal netwerk, en leraren kunnen nieuwe inzichten opdoen (bijvoorbeeld nieuwe lesmethoden). Dit tezamen versterkt de arbeidsmarktpositie van leraren, zowel binnen als buiten het onderwijs.
- *Kosten.* Internationalisering vermindert de kosten van bijscholing op termijn. Als je een taal geleerd hebt dan hoef je naderhand daarvoor geen kosten meer te betalen. Betere talenkennis leidt tot minder kosten aan talencursussen.
- *Buitenlandse studenten.* Internationalisering heeft effect op de kosten en opbrengsten van buitenlandse studenten. Internationalisering in het po en vo leidt tot meer internationalisering in het mbo, hbo en universiteit. Als er meer vervolgopleidingen in het Engels zijn, dan zullen meer buitenlandse studenten naar Nederland komen en ook meer Nederlandse studenten naar het buitenland gaan. Dit zal de kosten voor het hoger onderwijs verminderen, de inkomsten vergroten, en op termijn tot extra belastinginkomsten leiden.

Al met al heeft internationalisering positieve gevolgen voor Nederland. Leerlingen, leraren, scholen en de maatschappij als geheel incasseren de baten van internationalisering. De meeste baten vinden op de lange termijn plaats. De potentiële baten zijn groot maar moeilijk te bewijzen.

4. Vormen van internationalisering

Vaak wordt gedacht dat als een school veel nationaliteiten telt, er op zo'n school ook veel aan internationalisering wordt gedaan. Dat hoeft niet bij voorbaat zo te zijn maar het kan wel een voordeel opleveren. Ook is het een misvatting om te denken dat op scholen met een homogene populatie niet aan internationalisering wordt gedaan. Waar het om gaat is dat er op een gestructureerde manier aandacht aan internationalisering wordt besteed. Er zijn meerdere manieren waarop scholen dat kunnen aanpakken. Hieronder geven we de belangrijkste:

- *Curriculum.* Internationalisering kan verankerd worden in het schoolcurriculum. Dat houdt in dat het bestaande programma een meer internationale dimensie krijgt. Daar wordt dan extra op gelet. Dat kan bij alle vakken: van aardrijkskunde tot wiskunde. En zelfs met gym kan aan internationalisering worden gewerkt. Er zijn ook scholen die een apart vak wereldburgerschap kennen waarin leerlingen nog meer over anderen talen en culturen leren. Scholen kunnen er ook voor kiezen om op de talen te focussen, en dan met name op Engels. Zo zijn er scholen die een deel van de lessen in het Engels verzorgen. Tijdens dergelijke lessen kan dan ook worden ingegaan op vragen als: Waar komen wij vandaan? Wat hebben we met elkaar gezamenlijk? Welke feesten vieren we? etc.
- *Projecten.* Scholen kunnen internationalisering ook in de vorm van een project vormgeven. Zo'n project kan in samenwerking met een andere Nederlandse of buitenlandse school worden aangepakt. Projecten lenen zich goed voor ontmoetingen tussen leerlingen. Voorbeelden zijn de Model United Nations, het UNESCO model en het Model European Parliament. Een project kan ook gecombineerd worden met bijvoorbeeld entreprenasium (ondernemerschap), zoals

het opzetten van een activiteit waarbij geld wordt ingezameld voor een goede doel in Nederland of in het buitenland. Een ander voorbeeld is een vredesproject waarbij bijvoorbeeld Martin Luther King centraal staat en waaraan andere personen zoals Gandhi, Anne Frank en/of Nelson Mandela kunnen worden toegevoegd om de parallellen te laten zien.

- *Mobiliteit.* Internationalisering gaat ook om mobiliteit, uitwisseling, leerlingen uit andere landen met andere culturen ontmoeten en leren over hen. Veel van de scholen die aan internationalisering doen, doen ook aan mobiliteit.
- *Partnerschappen.* Internationalisering kan ook in de vorm van partnerschappen tussen scholen. De samenwerking tussen scholen kan op alle niveaus plaatsvinden zoals tussen directies, leerkrachten, en natuurlijk de ontmoeting van leerlingen.

Scholen kunnen internationalisering op diverse manieren vormgeven. Zoals hierboven beschreven kunnen scholen dit in meer of mindere mate in hun school opnemen. We willen benadrukken dat de genoemde voorbeelden middelen zijn en geen doel. Het is dus weinig zinvol voor een school om een project internationalisering te doen als er daarna niets met de achterliggende motieven gedaan wordt. Kinderen voorbereiden op de toekomstige arbeidsmarkt en samenleving is een lange termijn traject waaraan gedurende de hele schoolloopbaan zorgvuldig aan gewerkt moet worden.

5. Taal

Inhoudelijk gaat het bij internationalisering in het onderwijs grofweg over twee aspecten: taal en wereldburgerschap. Beide aspecten van internationalisering zijn erg waardevol. Hieronder zal eerst een aantal aspecten met betrekking tot taal worden behandeld waarna een aantal overwegingen met betrekking tot wereldburgerschap zullen volgen.

5.1 Belang van vroeg vreemde taalonderwijs op het primair onderwijs

Een taal leer je het beste voordat je twaalf jaar oud bent, omdat je dan gevoeliger bent voor taal. Naarmate je ouder wordt zakt dat af. Het is belangrijk dat mensen in het onderwijs zich dat goed beseffen. Daarom zou vreemde taalontwikkeling in eerste instantie op het basisonderwijs moeten worden gestimuleerd en niet gezien moeten worden als louter de verantwoordelijkheid van de leerkracht op het voortgezet onderwijs. Om talenonderwijs een goede kans te bieden, en daarmee eigenlijk ook internationalisering, is het dus nodig om daar vroeg mee te beginnen.

5.2 Moedertaal

Het waarderen van de moedertaal is heel belangrijk. Daar wordt veel over gesproken maar nog te weinig mee gedaan. Mensen die bijvoorbeeld in Nederland opgroeien en zowel Nederlands als Turks of Marokkaans spreken hebben een grote potentiële voordeel. Echter wordt dat niet benut. Dankzij de diverse moedertalen die de kinderen thuis leren, liggen andere markten binnen handbereik. Daar zou wat mee gedaan moeten doen. Helaas wordt dat te weinig gedaan. Het is voor Nederland een gemiste kans.

5.3 Eerst goed Nederlands?

“Moet je eerst goed Nederlands kunnen spreken voordat je begint aan een vreemde taal zoals Engels?” is een veel gehoorde vraag bij scholen die werken met vroeg vreemde taalonderwijs op gemengde scholen. Uit sommige onderzoeken blijkt dat het beter is om eerst één taal goed te leren om vervolgens een volgende taal te leren. Er wordt beweerd dat als je basistaal, oftewel je moedertaal, in orde is, dat je dan de andere talen eenvoudiger kunt leren. Dat je als het ware kunt

stapelen. Echter zijn er ook onderzoeken die juist het gelijktijdig leren van meerdere talen stimuleren en die aangeven dat kinderen in staat zijn om meerdere talen tegelijkertijd te leren zolang het aanbod van de taal divers en correct is.

Op basisscholen die werken met tweetalig onderwijs merken ze dat alle kinderen profijt hebben van het onderwijs in een tweede taal én dat daarmee zelfs ook de Nederlandse woordenschat verbetert. Wat ook opvallend is, is dat de goed Nederlands sprekende kinderen en de kinderen die dat voldoende of iets minder doen, wat betreft Engels, zich aan elkaar kunnen optrekken, omdat hun Engels niveau ongeveer gelijk is.

5.4 Engels

Engels is niet zomaar een taal. Het is een wereldtaal die door heel veel mensen wordt gesproken. Juist daarom zou het bij Engels niet alleen maar om het leren van de Engelse taal en grammatica moeten gaan maar zou de Engelse taal ook als brugfunctie gebruikt moeten worden bij het leggen van contacten met leerlingen uit andere landen. Kinderen zouden dat in hun eigen tijd kunnen doen als ze bijvoorbeeld op vakantie zijn in het buitenland, maar het zou ook binnen de school een plaats moeten krijgen. Leerlingen kunnen op die manier contacten leggen met kinderen op andere scholen via Skype of email. Dergelijke echte contacten maakt het voor hen betekenisvoller.

6. Wereldburgerschap

Internationalisering gaat zoals gezegd niet alleen over les in het Engels of om een internationale uitwisseling. Internationalisering gaat ook niet alleen over weten wat er in de wereld gebeurt. Internationalisering gaat vooral over wat wij onze leerlingen als mens willen meegeven zodat zij samen met anderen kunnen bijdragen aan een meer leefbare wereld. Internationale en interculturele competenties zijn daarvoor onmisbaar. De eens zo grote wereld is een klein dorp met een pluriforme gemeenschap geworden. Om goed om te kunnen gaan met diversiteit zijn respect en empathie, betrokkenheid met elkaar en de bereidheid om samen kritisch te werken aan een gedeelde visie op vrede nodig. Universele normen en waarden zijn belangrijk om dit te verwezenlijken.

Een voorwaarde voor een school om wereldburgerschap bij de kinderen te bevorderen is een open schoolklimaat. Na bijvoorbeeld een gebeurtenis zoals die in Parijs januari jl. moet daarover in alle openheid met leraren, leerlingen en ouders over gesproken kunnen worden. Een leraar moet aan al zijn leerlingen kunnen vragen: Wat vind je daarvan? Vind je het goed? Wat is er gebeurd? Wat had er anders moeten gebeuren? Dit soort open gesprekken waar iedereen zijn mening mag geven gaan in de meeste gevallen goed. Maar soms botsen de leerlingen. Er zijn zelfs leerlingen van dezelfde religie die met elkaar hierover kunnen botsen. Het is nodig om dit allemaal bespreekbaar te maken. Dit is ook iets wat onder internationalisering valt. Maar een leerkracht moet ook kunnen praten over ETA, of over de IRA, of over wat er gebeurt in Mexico met de drugskartels. Leerlingen zien dan dat het niet alleen iets van Europa of het westen is, maar dat het op meerdere plekken gebeurt. Door met leerlingen hierover van gedachten te wisselen kunnen ze zich medeverantwoordelijk voelen voor de waarborging van de rechten van andere mensen. Dit helpt leerlingen bij het ontwikkelen van een democratische en kritische attitude.

UNESCO-scholen

“Since wars begin in the minds of men, it is in the minds of men that the defences of peace must be constructed”. Vanuit deze gedachte is UNESCO in 1946 opgericht. Als je iets wilt doen aan het bevorderen van vrede dan moet je beginnen bij de attitude van mensen tegenover elkaar. UNESCO-scholen bestaan sinds 1953. Dit zijn scholen die vrede en verdraagzaamheid proberen te bevorderen. UNESCO-scholen houden zich met een of meer van de volgende vier onderwerpen bezig: vrede en mensenrechten, intercultureel leren, duurzame ontwikkeling, en wereldburgerschap. Momenteel zijn er wereldwijd 9500 UNESCO-scholen. In Nederland zijn dat er 32. UNESCO-scholen zijn er op alle niveaus: po, vo, mbo en ho. Voor UNESCO is het belangrijk dat leerlingen zich bewust zijn van het feit dat ze niet alleen op de wereld zijn. Dat je niet enkel je eigen positie als uitgangspunt neemt, maar dat je je ook verplaatst in anderen. Dat je op die manier probeert na te denken over hoe het voor anderen is op de wereld.

7. Implementatie

Bij de discussie over internationalisering in het onderwijs is het natuurlijk ook nodig om na te denken over hoe het in de onderwijspraktijk vormgegeven kan worden. Hieronder zijn een aantal aandachtspunten met betrekking tot de implementatie van internationalisering in het onderwijs beschreven.

7.1 Top-down & bottom-up

Om internationalisering in het onderwijs binnen de scholen te verankeren is het nodig om er uiteindelijk voor te zorgen dat het wordt opgenomen in de beleidscyclus van de school. Want wanneer dat wordt gedaan is de directie ook verplicht om er wat mee te doen. Als in het beleid staat dat internationalisering een speerpunt is, kunnen leerkrachten vragen: “Wat gaan we daarmee doen?”

Tegelijkertijd begint internationalisering vooral onderop. Het moet vooral van leerkrachten komen. Met name van leerkrachten die er ervaring mee hebben en weten hoe mooi internationalisering in het onderwijs kan zijn.

7.2 Klein beginnen

Bij het invoeren van internationalisering is het belangrijk om niet te hard van stapel te lopen. Het is beter om in kleine stappen te werken aan internationalisering. Het is bijvoorbeeld niet raadzaam om direct te beginnen aan partnerschappen met andere scholen maar om eerst alles intern te doen met je eigen leerlingen, leraren en ouders. Haal dus niet meteen alles in de school. Zorg er eerst voor dat het begin er staat en bouw dan steeds op. Het is goed om klein te beginnen, vervolgens groeit het vanzelf uit.

Een eerste stap voor het basisonderwijs kan zijn om met vroeg vreemde taalonderwijs (vvto) te beginnen. Dan gebruik je de taal als vehikel en ga je met leuke projecten aan de slag. Wat betreft het voortgezet onderwijs kan gedacht worden aan uitwisselingen met partnerscholen in het buitenland. Scholen die een hogere ambitie hebben kunnen naar tweetalig onderwijs toewerken. Tweetalig onderwijs is een vehikel om het curriculum verder te internationaliseren. Dat zou eigenlijk de droom moeten zijn van iedere school, dat je curriculum geïnternationaliseerd wordt. Dat het onderdeel is van je lesstof waardoor het voor kinderen geen bijzondere activiteit meer is, maar het gewoon geïnternationaliseerd is.

7.3 Doorlopende leerlijn

Op dit moment is internationalisering te veel ad hoc. De basisschool doet wat. De middelbare school doet wat. De universiteit doet een hoop. Op het mbo wordt wat gedaan, maar het sluit nog veel te weinig op elkaar aan. Op het basisonderwijs wordt steeds meer gedaan aan Engels. Dat is een mooie ontwikkeling, maar aan het eind van de basisschool gaan de leerlingen naar het voortgezet onderwijs, en de leerkracht Engels in het voortgezet onderwijs weet niet wat hij aan moet. Hij krijgt een waaier aan ervaringen. Leerlingen die nog nauwelijks tot tien kunnen tellen tot leerlingen die al een heel verhaal in het Engels kunnen houden en bij wijze van spreken al halverwege de eindtermen van het middelbaar onderwijs zijn. Daar moet aan gewerkt worden. Er moet dus gezorgd worden dat de inhoud van de verschillende schooltypen wat betreft internationalisering op elkaar aansluiten. Als leerlijnen opgesteld gaan worden, moeten we weten wat het eindpunt is van bepaalde leerdoelen in het po, vo, mbo en ho. Die discussie begint bij de scholen en de maatschappij.

7.4 Van elkaar leren

Er gebeurt van alles op het gebied van internationalisering in Nederland. Het is belangrijk om bij elkaar te kijken. Op die manier kan geleerd worden van de initiatieven op verschillende scholen.

7.5 Ouders

Het is belangrijk om ouders als partners bij het onderwijs te betrekken. Ouders willen dat hun kinderen grote kansen krijgen in de samenleving. Internationalisering is een manier om die kansen te vergoten. Er moet daarom gebruik worden gemaakt van het enthousiasme van de ouders door hen bij het proces te betrekken.

7.6 Ouderbijdrage

Een belemmering voor internationalisering kan soms financieel van aard zijn. Uit onderzoek blijkt namelijk dat een groot deel van de activiteiten omtrent internationalisering door ouders wordt bekostigd. Echter zullen niet alle ouders dat kunnen betalen. Natuurlijk kunnen er dan projecten worden gedaan via de email of Skype, maar dit is wel iets waar rekening mee gehouden moet worden.

Cosmicusonderwijs

Een praktijkvoorbeeld van hoe internationalisering in het onderwijs vormgegeven kan worden zijn de Cosmicusscholen. Dit zijn scholen die werken aan de hand van het Cosmicus onderwijsconcept. Cosmicusonderwijs streeft naar kwalitatief hoogwaardig onderwijs dat zich richt op de ontwikkeling van hoofd, hart en handen. In een wereld waarin grenzen vervagen en mensen steeds vaker en intensiever met elkaar interacteren, proberen Cosmicusscholen hun leerlingen te vormen tot wereldburgers. Een van de speerpunten van het onderwijs is het bevorderen en naleven van universele normen en waarden: leerlingen accepteren het bestaan van verschillende leefwijzen en opvattingen en behandelen elkaar met respect. Cosmicus geeft in haar onderwijsconcept aan dat jongeren de toekomst zijn en een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan de nationale en internationale samenleving.

8. Leerkrachten

Bij de discussie over de invoering van internationalisering wordt vaak gewezen naar de rol van de leerkracht. Uiteindelijk is het de leerkracht die het kan maken of breken. Daarom zijn hieronder een aantal aspecten die verband houden met leerkrachten en internationalisering opgesomd.

8.1 Motivatie

In de discussie over de rol van de leerkrachten blijkt dat over het algemeen de meeste leerkrachten heel erg ambitieus zijn als het gaat om internationalisering. Zij weten bijvoorbeeld dat zij door les in het Engels te geven ook hun eigen professionele ontwikkeling verrijken. Zowel de kansen van de leerlingen als die van de leerkrachten worden vergroot. Het is dus voor een ieder positief.

Met name jonge leerkrachten vinden het ontzettend leuk om les in het Engels te geven en naar het buitenland te gaan. Echter voor sommige leerkrachten is het moeilijk om de knop om te zetten om zich weer te laten omscholen. Maar als op school met vroeg vreemde taalonderwijs of tweetalig onderwijs wordt gewerkt, dan is het van belang dat iedereen daar achter staat.

8.2 Scholing

Scholen kunnen bij de overheid subsidie aanvragen voor internationaliseringsactiviteiten. Het geld kan aangewend worden voor bijvoorbeeld de aanschaf van een nieuwe methode of voor het inkopen van scholing. Vaak gaat het om de scholing van een groot deel van het schoolteam. Tegenwoordig werken dergelijke bijscholingsinstituten heel professioneel en wordt iedereen van te voren getest zodat ze op niveau geschoold kunnen worden. Dat maakt het voor de leerkrachten extra leuk. Voor scholen die werken met tweetalig onderwijs is het een noodzaak dat de leerkrachten goed Engels spreken. Daarom kiezen sommige scholen wanneer een leerkracht afscheid neemt vervolgens voor een nieuwe tweetalige leerkracht. Op deze manier kan aan meer klassen in het Engels les worden gegeven.

8.3 Werkdruk

Er wordt veel van leerkrachten verwacht. Van kinderen gezond leren eten tot het signaleren van radicalisering. Leerkrachten moeten van alles. Uiteraard is alles wat een leerkracht doet heel erg belangrijk, maar voor veel leerkrachten en schoolleiders staat goed onderwijs geven in de vakken die leerlingen moeten leren om straks hun toekomst verder vorm te geven voorop. Als burger-schap en Engels daarbij helpt doen leerkrachten dat ook graag. Maar het wordt soms erg veel waardoor de aandacht van de kerntaak af gaat. Uiteindelijk moeten zij gewoon zorgen dat de kinderen heel erg goed klaargestoomd op het vervolgonderwijs terechtkomen. Om te voorkomen dat leerkrachten met een burn-out thuis zitten moet je als schoolleider ervoor zorgen dat daar een goede balans in blijft. Dat doe je door heel veel buiten de deur te houden. Maar ook door dingen bespreek te maken die belangrijk zijn.

8.4 Attitude

Voor leraren is het belangrijk dat zij inzien dat hun subjectieve wereldbeeld zich heel anders kan verhouden tot die van anderen. Het is niet altijd een kwestie van goed of fout, maar dat je als mens nadenkt waarom jij tegen bepaalde zaken aankijkt zoals je dat gewend bent en waarom anderen dat anders doen. Dit is een eerste stap. Dat je je daar bewust van bent. Vanuit deze houding kunnen leraren in de schoolpraktijk vormgeven aan internationalisering.

8.5 Lerarenopleiding

Er zijn veel studenten aan de lerarenopleiding die afkomstig zijn uit het platteland. Deze studenten weten nauwelijks wat het is om in een grote stad te leven en les te geven. Echter, nadat ze zijn afgestudeerd beland een deel van hen plotseling voor een klas in bijvoorbeeld Amsterdam-Bijlmer of West. Zij weten dan vaak niet hoe zij om moeten gaan met de problemen die zij daar meemaken omdat dat bij de lerarenopleiding niet is behandeld. Het is daarom belangrijk dat lerarenopleidingen leraren afleveren die weten hoe ze met diversiteit om moeten gaan. Niet alleen voor de scholen in de grote steden is dit van belang, ook de kinderen op het platteland hebben leraren nodig die hen kunnen voorbereiden op de wereld die veel diverser en complexer is dan hun eigen dorp.

9. Conclusie

De nieuwe generatie kinderen zullen in de toekomst in een zeer internationale omgeving moeten functioneren. Globalisering is een gegeven geworden waar we als samenleving moeten leren mee om te gaan. Het onderwijs heeft hier een belangrijk rol in. Het onderwijs moet continu nadenken over de vraag wat de kinderen van nu moeten kennen en kunnen zodat ze later niet achter de feiten aan lopen. Daarom moet nu al begonnen worden om in het onderwijs meer aandacht te besteden aan vaardigheden waar in de toekomst meer beroep op zal worden gedaan zoals samenwerking, problemen oplossen, kritisch denken en omgaan met sociale en culturele verschillen.

Een manier om dit vorm te geven is door meer aandacht voor internationalisering in het onderwijs. Internationalisering kan op diverse manieren worden vormgegeven: van een project tot een vak wereldburgerschap of tweetalig onderwijs. Van belang is om bij internationalisering zowel aandacht te hebben voor de economische als de sociaal opbrengsten. Een van de doelen van internationalisering is leerlingen een attitude en bewustzijn mee te geven dat ze niet alleen op de wereld zijn maar dat ze rekening met elkaar moeten houden willen ze op een vreedzame en gelukkige manier met elkaar kunnen samenleven.

10. Aanbevelingen

1. Benader internationalisering in de breedste zin van het woord. Benut zowel de taalkant als wereldburgerschap.
2. Internationalisering kan meer dan nu het geval is aangewend worden voor het werken aan een gedeelde visie op vrede, respect, empathie en universele normen en waarden.
3. Begin klein. Voor basisscholen zou dat vroeg vreemde taalonderwijs (vvto) kunnen zijn en voor middelbare scholen onderlinge uitwisselingen om van daaruit door te groeien naar tweetalig onderwijs.
4. Probeer internationalisering op meerdere manieren vorm te geven, bijvoorbeeld door middel van het curriculum, projecten, mobiliteit en partnerschappen.
5. De moedertaal van de kinderen wordt momenteel te weinig gewaardeerd en benut. Daarin valt nog veel slagen te maken.
6. Door onderlinge uitwisseling tussen scholen kunnen leerkrachten veel van elkaar leren.
7. Stel concrete doelen op met betrekking tot internationalisering.
8. Veranker internationalisering in het beleid.
9. Probeer een zo breed mogelijk draagvlak te creëren. Vergeet daarbij de ouders niet te betrekken.
10. Meer tijd, geld en aandacht voor (vreemde) taalonderwijs in het basisonderwijs is een must.
11. Internationaliseringsactiviteiten leunen voor een groot deel (40%) op de schouders van ouders. De ouderbijdrage voor internationaliseringsactiviteiten kan voor sommige ouders te hoog zijn. Ze zouden daarin tegemoet gekomen moeten worden.
12. Er zou een doorlopende leerlijn met betrekking tot internationalisering ontwikkeld kunnen worden zodat alles beter op elkaar aansluit.
13. Gezien de economische, sociale en culturele baten van internationalisering lijken de investeringen van OCW bescheiden van omvang. Dat zou verder uitgebouwd kunnen worden.
14. Meer onderzoek is nodig over wat precies de meerwaarde van internationalisering in primair en voortgezet onderwijs op de latere schoolloopbaan is en hoe dat zich vertaalt richting de arbeidsmarkt.

11. Achtergrond

Dit rapport is tot stand gekomen dankzij de bijdrages die de onderstaande organisaties en deskundigen tijdens de Onderwijsconferentie Internationalisering po/vo (9 februari 2015) hebben geleverd.

11.1 Organisaties

Stichting Cosmicus

VO-raad

Risbo

VBS

EP-Nuffic

11.2 Deskundigen

Mevrouw Simone Kukenheim, wethouder Onderwijs, Gemeente Amsterdam

De heer Sjoerd Slagter, bestuurslid Stichting Internationaal Onderwijs;

Europees vertegenwoordiger Internationale Organisatie voor Schoolleiders

De heer Ercan Torun, directeur Stichting Cosmicus

De heer Simon Steen, strategisch adviseur VBS; voorzitter ECNAIS

De heer Stephan Meershoek, hoofd netwerken en relaties EP-Nuffic

Mevrouw Anke van Kampen, commissielid onderwijs UNESCO

De heer Ruud van der Aa, onderzoeker ECORYS

De heer Robert van Mulligen, kernleerkracht PABO HvA

Mevrouw Conny van Egmond, directeur De Visserschool Amsterdam

De heer Mark Weekenborg, manager onderwijskwaliteit PO-Raad

De heer Maarten Knoester, bestuurder Stichting Het Rijnlands Lyceum

Mevrouw Saskia Nivard, leerkracht De Wereldschool Amsterdam

De heer Patrick Mettendaf, leerkracht Engels Cosmicus College Rotterdam

De heer Robert de Bruijne, leerling Calvin College Goes

